

Introduktion

Middelalderen

Rejs med til middelalderen og hør hvordan naturens kræfter fik betydning for datidens landskaber, og hvordan det milde klima betød store mængder af sild i det danske område.

Der introduceres til landskabet og det foranderlige klima over perioden og om, hvordan der var så mange sild, at beretninger fortælle, at de kunne tages op med hænderne. Der fortælles om et lokalt sildemarked, der har efterladt sig mange arkæologiske spor.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KFIWATUB

Middelalder

Klimaet forandres

Ordet middelalder forbindes ofte med ord som konger, magt, religiøsitet og riddere. Men størstedelen af middelalderens befolkning var bønder, der var afhængige af, at landbruget gav det optimale udbytte. Hvis ikke fik det fatale konsekvenser.

I perioden fra omkring år 900 til midten af 1300 årene oplevede den nordlige halvkugle med Skandinavien et generelt varmt klima. Her var den gennemsnitlige temperatur 1 til 2 grader varmere end den er i dag. I denne periode oplevede befolkningen overskud og vækst.

I begyndelsen af middelalderen satte naturens kræfter for alvor ind og medførte store ændringer i landskabet. Forandringerne fik store konsekvenser for befolkningen. En sandflugt betød, at Aggertangen i Vestjylland sandede til, og dermed gjorde Limfjorden til et brakområde. Fiskefaunaen ændrede sig, og lokalbefolkningens levevilkår blev forandret. Det var samtidig nødvendigt at ændre de gamle kendte handelsruter, da den vigtige passage gennem Limfjorden til Nord- og Vesteuropa var i forandring. Nogle steder tog havet et stykke af kysten, og andre steder blev åer og fjorde tilsandede. Små øer blev dækket af sandet og blev på den måde landfaste med fastlandet.

Fund af middelalderskibe inde på land dækket af sand giver en ide om, hvor meget kysterne ændrede sig i forbindelse med disse sandflugter. Gennem hele middelalderen er der registreret klager over sandflugten i flere dele af landet. Enkelte steder var befolkningen så påvirket, at den var tvunget til at forlade hus og landsby.

Hovedparten af landets ældste byer fik på en eller anden måde lagt deres grundsten i vikingetidens traditioner for markedspladser. Det hele startede med, at befolkningen begyndte at mødes på samme tidspunkter hvert år for at udveksle og handle med forskellige varer.

Omkring 1350 e.Kr. gik befolkningen ind i en nedgangsperiode. En forandring i klimaet betød, at der blev koldere. Det medførte alvorlige forværringer i livsgrundlagene for landets befolkning, at der kom økonomisk afmatning, dårlig høst og de tilbagevendende epidemier gjorde heller ikke situationen nemmere for befolkningen.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KIWA TUB

Middelalder

Sild i lange baner

En tysk krønikeskriver beretter fra begyndelsen af 1200-tallet, at den danske befolkning bragte guld og sølv hjem fra markeder i Skåne, hvor de solgte sild fra hjemlige farvande. Den danske krønikeskriver Saxo beretter ligeledes, hvordan Østersøen gemte på enorme mængder af sild. Der var så mange, at fartøjernes mandskaber kunne tage fiskene op med hænderne uden brug af garn. En tredje beretning fortæller, at sildemængden var så stor, at skibenes besætning kunne samle fiskene op med deres sværd. Beretningerne er naturligvis overdrevne, men der er ikke tvivl om, at sildefiskeriet i middelalderen var meget rigt.

Allerede i 900 årene er der kendskab til, at der udvindes salt i Lüneburg. Lybske købmænd havde tidligt adgang til saltforekomsterne. I slutningen af 1100-årene trak store sildefiskerier de lybske købmænd først til Rügen og efterfølgende til den sydlige del af Skåne. Købmændene fra Lübeck medbragte det vigtige salt, der skulle bruges til nedsaltningen af silden, så den kunne holde sig. De nedsaltede sild var et uundværligt kosttilskud, som hele den danske befolkning nød godt af. De fleste år blev der fremstillet for mange fisk til det danske marked. De overskydende fisk blev derfor solgt videre til udenlandske købmænd, der stod i kø for at få fat i de eftertragtede sild.

Danmark var i middelalderen Europas største fiskerination. Fiskeriet var ikke noget, der blev betegnet som et egentligt erhverv. Det var en beskæftigelse, der udelukkende blev udført når hovederhvervet - landbruget - tillod det, og når der var sæson for de enkelte fiskearter. Den store interesse, der var omkring sildefiskeriet i middelalderen, tog for alvor fat i perioden omkring slutningen af 1100-årene. Sildefiskeriet var dog ikke noget nyt, men de voksende byer betød, at der var blevet flere munde, der skulle mættes. Beregninger har vist, at der er blevet fanget hen ved 10.000 tons sild årligt, der er blevet til 300.000 tønder saltet sild. De saltede sild var en vigtig handelsvare i datidens katolske Europa, hvor der var mange fastedage. Således blev sensommerens og efterårets nedsaltede sildehøst sendt til store dele af Europa via bl.a. de tyske hansestæder.

Hvert år var der arrangeret storstilede sildefangster. Efter fangsten blev sildene saltet og var således klar til at blive solgt på det tilbagevendende Skånemarked. Centrum for sildefiskeriet var det sydlige Skåne, hvor silden kom forbi på vej ind i Østersøen. I den store sildefangst deltog mange både fra Falster. Falsterboerne havde også mange boder på selve markedet, faktisk så mange at stedet blev kaldt Falsterbo.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KFIWATUB

Middelalder

Lokale sildemarkeder

Lollands Albue - fiskeri gennem generationer

Lokaliteten Albuen ved Nakskov på Vestlolland er en lang smal tange, der afgrænser Nakskov Fjord mod Østersøen. Med sin tangefacon, jordbundstype og beliggenhed kan Albuen ikke have været anvendt til landbrug. Området må betegnes som et kystområde, hvor man bl.a. har drevet fiskeri, lodseri, sejlads fyrpasning og bjergning. Det sker, at Albuen bliver afskåret fra Lolland. Det er situationen, når højvande og en voldsom vind fra nord får Søndernor til at løbe over og skære en rende ud i Langelandsbæltet. Det skete f.eks. i 1995, hvor der blev bygget en bro så vagterne fra Kystudkigstjenesten kunne komme på arbejde.

Albuen ligger så lavt, at området har store problemer i forbindelse med højvande. Derfor er de huse, som er bygget på Sandodden, opført på kunstige forhøjninger for at undgå at blive oversvømmede. Albuen er et bart og barskt område med en ufrugtbart jord, og på grund af den salte luft voksede der ikke mange træer.

Et middelalderligt sildemarked

I slutningen af 1940'erne blev der på Albuen ved Nakskov foretaget en række arkæologiske udgravninger i bl.a. hvad man formodede var bodetomter fra et marked. Hustomterne var regelmæssige firkanter, der lå i "gader" hen over Albuen og slyngede sig mellem vandløb, mosedrag og sumpede engdrag. I området hvor boderne havde stået, blev der fundet mange forskellige løsfund som middelalderlige potteskår, stentøj, teglrester, en flintepilespids, en del jernnagler og meget andet.

Derudover blev der lokaliseret et virvar af stolpehuller omkring tomterne, hvilket gav anledning til mange spørgsmål. Der blev imidlertid fremsat den teori, at der i fiskeperioden blev sat primitive boder op af fiskere og købmænd, så de kunne afholde sildemarked. Boderne bestod sandsynligvis af et træstativ, hvorover der var lagt et stykke sejldug, der fungerede som sider og tag.

Fundet af tre mønter i et af bodernes gulvlag giver en idé om, at der har været fiskemarked på Albuen gennem århundreder, da den ene mønt stammer fra Valdemar II's (1146-1241) tid, hvorimod en af de andre stammer fra omkring 1400. De arkæologiske undersøgelser viste, at fiskemarkedet havde foregået på den samme plads år efter år, hvilket de mange stolpehuller og fundet af mønterne er vidne om.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen